

***Unia Europejska – Chiny dziś i w przyszłości*, pod red. Józefa M. Fiszer, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2014, ss. 416.**

Chińska Republika Ludowa (ChRL) stanowi ważny punkt odniesienia dla innych podmiotów stosunków międzynarodowych, zarówno w sferze gospodarczej, jak również politycznej. O mocarstowości współczesnych Chin świadczą nie tylko wskaźniki ekonomiczne pozycjonujące to państwo na drugim miejscu na świecie wśród eksporterów – po Unii Europejskiej (UE), a przed Stanami Zjednoczonymi, i na trzecim miejscu wśród importerów – po UE i USA¹, ale przede wszystkim rosnące zaangażowanie polityczne tego państwa w różnych regionach świata. Pozycję Chin na arenie międzynarodowej dodatkowo wzmacnia status stałego członka Rady Bezpieczeństwa ONZ, dzięki czemu państwo to może realnie wpływać na politykę w wymiarze globalnym. Od lat 90. XX wieku widoczne jest także coraz silniejsze zainteresowanie Chin szerszym udziałem w organizacjach międzynarodowych i ugrupowaniach integracyjnych, bądź współpracą z takowymi². Celem Chin nie jest już tylko udział w handlu międzynarodowym, ale jego kreowanie i wyznaczanie nowych kierunków i trendów – w ten sposób władze chińskie łączą wpływy gospodarcze z politycznymi.

Omawiana monografia zbiorowa została przygotowana przez grono specjalistów w dziedzinie europeistyki, polityki zagranicznej i ekonomii, dzięki czemu skomplikowane relacje między Unią Europejską i Chinami zostały przedstawione w sposób kompletny i zarazem komplementarny. Redaktorem naukowym oraz autorem *Wstępu* i jednego z rozdziałów jest Józef M. Fiszer, autor licznych publikacji naukowych z zakresu studiów międzynarodowych, europeistycznych i nad bezpieczeństwem.

Monografia podzielona została na cztery części, z których każda poświęcona jest innemu aspektowi relacji UE–Chiny. W pierwszej części zatytułowanej *Geneza i historyczno-kulturowe przesłanki relacji między Unią Europejską a Chinami* znalazły się cztery teksty omawiające różne aspekty skomplikowanych relacji między Unią a Chinami, w tym uwarunkowania regionalne oraz pewne przesłanki polityki zagranicznej współczesnych Chin. Pierwszy z artykułów w tej części pracy autorstwa Mikołaja Kukowskiego zawiera analizę genezy współpracy chińsko-unijnej począwszy od lat 50. aż po lata 70. XX wieku, a konkretnie rok 1975, kiedy nawiązano oficjalne relacje między Wspólnotami Europejskimi a ChRL. Kolejny artykuł autorstwa Michała Bogusza zasługuje na szczególną uwagę, gdyż opisuje rzadko podejmowane zagadnienie uwarunkowań mentalnych w relacjach Chin względem otoczenia zewnętrznego. W rozdziale trzecim autorka Karolina Klecha-Tylec zwraca uwagę na niewykorzystane w pełni przez Unię możliwości współpracy, głównie gospodarczej, z Chinami w kontekście relacji z regionem Azji Wschodniej. Ostatni

¹ Na podstawie danych Eurostatu za 2012 r., *Główne podmioty handlu międzynarodowego*, 2012 r., http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_trade_in_goods/pl, 12.04.2016.

² Ważnym elementem w zacieśnianiu relacji handlowych i gospodarczych Chin z państwami trzecimi i organizacjami międzynarodowymi jest członkostwo tego państwa w Światowej Organizacji Handlu (ang. *World Trade Organization*, WTO), a w zasadzie niezależny udział trzech podmiotów chińskich – ChRL (2001), Tajwanu (2002) i Hongkongu (1995), co sprawia, że Chiny uczestniczą w kreowaniu zasad handlu międzynarodowego i dodatkowo mają silną pozycję negocjacyjną. Oficjalna strona internetowa WTO, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, 12.03.2016.

rozdział w tej części autorstwa Jakuba Wódki przedstawia zmianę w polityce Chin i coraz częstsze wykorzystywanie przez to państwo instrumentów *soft power* w kreowaniu swojego wizerunku na arenie międzynarodowej. Autor przedstawił to zjawisko, zamykając go w klamrach „Tiananmen – igrzyska olimpijskie w Pekinie”, czyli od wizerunkowej katastrofy do wizerunkowego sukcesu propagandy mocarstwowości chińskiej.

Tytuł drugiej części – *Unia Europejska i Chińska Republika Ludowa – partnerzy czy wrogowie?* wskazuje na pewną dychotomię we wzajemnych relacjach, gdzie konglomerat interesów sprawia, że pojawiają się pola kooperacji, ale również rywalizacji. Tę część publikacji rozpoczyna rozdział Krystyny Gomółki i Izabeli Borucińskiej-Dereszkiewicz poświęcony głównym problemom we wzajemnych relacjach między UE a Chinami. Autorki wskazują w nim na wzajemne uzależnienie obu partnerów, co rodzi liczne problemy, gdyż chęć Unii pogłębienia relacji handlowych i gospodarczych z Chinami powoduje konieczność ustępstw w sprawach politycznych, co często bywa sprzeczne z wartościami i zasadami, na których opiera się Unia Europejska. Kolejny rozdział autorstwa Adriana Chojana porusza bardzo istotne zagadnienie wzrostu potęgi politycznej i wojskowej Chin, co stanowi wyzwanie dla UE i całego świata. Kolejny artykuł przygotowany przez Przemysława Osiewicza poświęcony został porównaniu polityki UE i Chin wobec państw Bliskiego Wschodu. Autor wskazuje na aktualną przewagę Unii Europejskiej w tym regionie, niemniej Chiny nie zamierzają oddać całkowicie pola, co powinno zmobilizować decydentów unijnych do większej aktywności i trwałego zabezpieczenia interesów na Bliskim Wschodzie, zwłaszcza że region ten tradycyjnie stanowi obszar zainteresowania UE. Następny artykuł, autorstwa Pawła J. Godlewskiego, poddaje analizie rywalizację chińsko-unijną w kolejnych regionach – Azji Środkowej i basenu Morza Kaspijskiego, ze szczególnym naciskiem na możliwości eksploatacji tamtejszych zasobów naturalnych.

Trzecia część monografii została zatytułowana *Stan i perspektywy współpracy politycznej, gospodarczej i w innych dziedzinach między Unią Europejską a Chinami*. W pierwszym rozdziale autorstwa Zdzisława W. Puśleckiego omówiony został aktualny stan relacji i perspektywy współpracy UE i Chin głównie w sferze gospodarczej, co jest uzupełnieniem wątku poruszonego w pierwszej części zbioru w tekście Mikołaja Kukowskiego. Z kolei Mikołaj J. Tomaszuk w swoim artykule poddał analizie relacje chińsko-unijne w dobie kryzysu ekonomicznego ostatnich lat, który dotknął gospodarki obu partnerów. Szkoda, że ten ważny temat, został w artykule omówiony połowicznie prezentując stan badań na koniec 2011 r., mimo iż książka ukazała się trzy lata później. W ostatnim artykule tej części Łukasz Gacek przedstawił perspektywy rozwoju zielonej energii w Chinach i roli UE w tym procesie. Prężnie rozwijająca się gospodarka chińska generowała przez ostatnie dekady stały wzrost zapotrzebowania na energię, co niestety miało negatywne konsekwencje w postaci wzrostu zanieczyszczeń powietrza, wód i gleby. UE, będąca od lat liderem w zakresie rozwoju zielonej energii oraz rozwiązań proekologicznych, ma Chinom wiele do zaoferowania w tym zakresie, a zatem jest to jeden z najbardziej perspektywicznych obszarów współpracy.

Ostatnia część omawianej publikacji zatytułowana *Unia Europejska i Chiny w nowym łańdździe międzynarodowym* składa się z pięciu artykułów ujmujących pozycję Chin i ich relacje z UE w najszerszym – międzynarodowym – kontekście. W pierwszym artykule Józef M. Fiszer przedstawił rolę Chin w procesie kształtowania się nowego ładu międzynarodowego. Autor dowodzi w tekście, że Chiny przez ostatnie lata dążą do zdobycia pozycji hegemonia w postzimnowojennym łańdździe międzynarodowym. Chińskie aspiracje nie ograniczają się tylko do kwestii gospodarczych, ale rozciągają się także na aspekty polityczne i coraz częściej wojskowe. Z tego względu „sprawy chińskie”, rozumiane jako polityka czy problemy wewnętrzne tego państwa, nabierają charakteru międzynarodowego i powinny być z uwagą śledzone przez inne państwa czy zinstytucjonalizowane podmioty, jak np. Unia Europejska. Kolejny artykuł, autorstwa Rafała Kwiecińskiego, jest swego rodzaju kontynuacją rozważań zawartych w poprzednim rozdziale. Tym razem przedstawione zostały konsekwencje wzrostu międzynarodowej pozycji Chin dla sys-

temu międzynarodowego w XXI wieku. Autor następnego rozdziału, Tomasz Paszewski, dokonał porównania pozycji Unii Europejskiej i Chin, a także ich wkładu w kreowanie ładu międzynarodowego. Z kolei Tomasz Grzegorz Grosse przeanalizował, na podstawie wybranych przykładów, relacje geoeconomiczne Unii Europejskiej i Chin. Ostatni rozdział autorstwa Anny Czarczyńskiej poświęcony został analizie polityki klimatycznej Unii Europejskiej wobec Chin.

Jak widać, na podstawie powyższego opisu zawartości publikacji, omawiany zbiór jest niezwykle bogaty i różnorodny, a przy tym zachowuje spójność tematyczną. Poszczególne części pracy zostały pomyślane w ten sposób, by ukazać najważniejsze problemy, szanse czy wyzwania w relacjach między Unią Europejską a Chinami. Autorom udało się przedstawić skomplikowany system zależności między UE a Chinami w zglobalizowanym świecie. Jak we *Wstępie* pisze redaktor zbioru – Józef M. Fiszer: „Bogate w doświadczenia Chiny chcą dzisiaj wykorzystać moment, jaki zesłał im los, i w tym wyjątkowym okresie przeprowadzić radykalne zmiany w strukturze gospodarczej i społecznej po to, by dogonić Europę, Japonię i Stany Zjednoczone. Kierując się własnymi interesami narodowymi i aspiracjami międzynarodowymi, Chiny chcą – wykorzystując aktualny kryzys gospodarczo-financeowy [zapoczątkowany w 2008 r. – przyp. A.N.] – wyprzedzić te kraje pod każdym względem, a zarazem udowodnić własnemu społeczeństwu i całemu światu przewagę chińskiego modelu społeczno-politycznego, gospodarczego i kulturowego” (s. 13). Trudno nie zgodzić się z tym opisem – Chiny podkreślają bardzo często swoją bogatą historię i związaną z nią tradycję, a jednocześnie coraz częściej kreują się na lidera nowych technologii. Ogólnoświatowy kryzys gospodarczy stał się okazją dla Chin do wzmocnienia swojej pozycji międzynarodowej. Chiny, w odróżnieniu od Unii Europejskiej, a także częściowo Stanów Zjednoczonych, z uwagi na specyficzny system społeczny, nie ponoszą kosztów kryzysu związanych z zabezpieczeniami i pomocą socjalną, które w tym państwie istnieją jedynie w szczątkowej postaci. Mimo iż w krótko- czy nawet średnioterminowej perspektywie brak obciążeń socjalnych sprzyja rozwojowi gospodarki chińskiej, to w dłuższej perspektywie może okazać się poważnym wyzwaniem dla chińskich władz. W omawianej publikacji zabrakło tego właśnie wątku i podkreślenia różnic między Unią Europejską i Chinami w zakresie polityki społecznej. Także wątek dotyczący podejścia Unii i Chin do praw człowieka i podstawowych wolności, w tym wolności słowa, nie został szerzej nakreślony, a stanowi dość istotny aspekt we wzajemnych relacjach i może negatywnie w przyszłości rzutować na współpracę, zwłaszcza polityczną. Z drugiej strony, przy tak dużym i wieloaspektowym projekcie zrozumiała jest konieczność wyboru i selekcji tematów, co może powodować pominięcie niektórych wątków.

Należy podkreślić dużą wartość merytoryczną monografii, która aktualnie na polskim rynku wydawniczym stanowi najpełniejsze omówienie relacji Unii Europejskiej i Chin. Książka została wyposażona w bogaty aparat naukowy. Zamieszczona na końcu bibliografia zbiorcza świadczy o rzetelnej bazie źródłowej prezentowanych tekstów.

Agnieszka NITSZKE

Kraków